

PÉCSI GYÖRGYI

GAMARDZSOBA, SZAKARTVELO!

Jó napot, Georgia (Grúzia)!

Grúzia, minek mennél Grúziába, mi van ott? Semmi! Sztálin ott született! – mondja T. Grúziáról vagy semmit, vagy halálosan belezúg az ember.

Gori, tíz éve még bombázták az oroszok, nyomorúságos piac, összetákolt, széteső bádoggal meg lécbódék, a környékbeli utcákon is mindenki árul valamit, egymást érő egy-két négyzetméteres szupermarketekben, rozszant széken, a földön, újságpapírról, rongydarabról. Nagyon idős, tartásos asszony, talpig feketében, előtte zoknik, csecsebecsék, zsebkendők, eldobható akármik. Talpig feketében, talpig gyönyörű, viseltes, de nagy gonddal tartott fekete brokátruhában. A ház, a had asszonya lehetett, lehajtott fejjel viseli, hogy kenyérért seftel. Odébb tucatnyi férfi támasztja kedvetlenül a dzsipet, kistehert, matruskát, mit lehet tenni, fuvar nincs, enni kell.

Emeletes Sztálin áruház, rajta Dzsugasvili hatalmas fotója, óriás betűkkel: FOR SALE – nem kell senkinek. Sztálin háza betonszarkofágban, a népek vezérének egyetlen megmaradt szobra saját múzeumára tekint. Csak a turisták érdeklődnek, mi is bekukucsálunk a legendás páncélvonatba, kívül akármilyen, belül fényűző luxus, Sztálin-csecsebecsék kokaináron, igazuk van, akinek ez kell, fizessen.

Helyi szólás: „Sztálinon meg Beriján kívül Grúzia etette a Szovjetuniót, már ha volt miből.”

Strasbourgban a dóm lábánál sörözünk a lányommal, a szomszéd asztalnál francia férfitársaság, figyelnek, óvatosak leszünk, nem volt rossz tapasztalatunk, de nem lehet tudni, egyikük áthajol, milyen nyelven beszélnek, kérdezi, nagyon szép nyelv, szép a dallama, hangzása, nyugodt a ritmusa, főleg az idősebbé (én), mit tippelnek, grúz, albán vagy portugál, mondja. Majdnem talált, kis nép, kis nyelv. De honnan a grúz? Délies karakterünk miatt nyugaton olasznak, spanyolnak néznek, Erdélyben erdélyinek, grúzoknak most először. A rendszerváltozás óta Grúziából mintegy másfél millióan vándoroltak el (minden negyedik ember) Amerikába, Nyugat-Európába, az EU fővárosában is sokan élhetnek.

Elhagyott házak, falvak, régiók, düledező gyárkomplexumok, Grúzia mint ipari ország, nevetséges, az egész ország a mezőgazdaságra meg a védelemre épült. Az utak mellett Korondra emlékeztető cserépvásár meg a nyolcvanas évek Romániája, kopott pléhfazékban főzik a kukoricát, az erdőben összeszedett ágacskák ingyen vannak. Kóbor kutyák az elhagyott benzinkútnál, erdélyi tapasztalattal rettegek kiszállni az autóból, de nagyon szelídek, mindenhol szelídek a kóbor kutyák („ezek hegyi népek, verik a kutyákat”), rettenetesen soványak, övük lesz a Pick szalámis szendvicsem, itt már nem kell. Út melletti családi fogadó, fiatal férfi, pár szót ért angolul, teljes testével megfeszülve figyel, mindenáron meg akar érteni, ki akar szolgálni. Gyönyörű a feje, tökéletesen arányos a teste, mint a görög szobroké, csak nem márványfehér, hanem szénfekete. Argonauta, bukik ki belőlem, aztán hogy hülyeség, de nem, hát persze, az aranygyapjú földjén járunk, itt lakott valahol Médea, laszón ide hajózott érte 50 argonautával.

Háromezer éves kultúra, a második keresztény állam (Kr. u. 330), magányos nép, nyelvüket, írásukat csak ők ismerik, nyelvukonuk tulajdonképpen nincs. Valamennyi népszomszédja – orosz, török, azeri, abház, örmény – ellenség. Nagyon ismerős a történelmük: perzsa, mongol, arab, oszmán, cári, szovjet hordák fölrobbantották, lerombolták, leigázták, lemészárolták, elhurcolták, fölaprították az országot egyszer, kétszer, sokszor. Velük szemben néhány hős: (ország)Építő Dávid király – Szent István és Mátyás egy személyben –, Tamar királynő, aki kiverte az összes ellenséget, meg a kereszténységre térítő Szent Nino (nálunk Szűz Mária). Ezeréves gigantikus barlangvárosok, lépten-nyomon a 6–12. században épített, egykor bikaerős várak, kolostorok, templomok. Nálunk késő római pannon, ott antik görög örökség, a Kaukázushoz láncolt Prométheusz mítoszával. Katonanép, mint a székely, a krétai meg a kozák, kemények, viharezzettek, erősek – a férfiember éberén alszik, álmában is fegyverén a keze.

Elsírja magát, mondta a nem túl nyavalygós Fellini a hatvanas évek grúz filmjei láttán. Abuladze, Sengelaja, Joszeliáni, Danyelija világélvonalhoz tartozó filmjeiből ismerős tájak, hegyek, templomok, házak, arcok, karakterek. Elhúzzunk a szurami vár mellett (hopp, ennek legendájáról az örmény Paradzsanov rendezett filmet, történet: lásd Déva vára!), aztán az orosz határ közelében az utolsó város Stepantsminda, a hegycsúcson a Szent Gergeti kolostor már tényleg Sengelaja, *A fiatal zeneszerző utazása* záró jelenetével. A pityerburgi zeneszerző afféle bartóki figura, rejtőzve, bujkálva próbál népdalokat gyűjteni, végre itt, az ortodox sokadalomban használni kezdi a gramofonját, de a semmiből tűz üt ki, az ott termő durva cári ulánusok összeszednek mindenkit, azokat is, akikkel a zeneszerző útja során találkozhatott, és elindítják a gyalogmenetet Szibériába...

Abuladze fekete-fehér *Könyörgését* most sem értem, hogy följöttünk a Szvanéti régióba, de valamit megérzek a hegyi népek nehéz múltjából, a tusekete balladás végzetet. Hegyek közé zárt apró települések, gyimesi-patakák, ezernyolcszáz méter magasan, körben három-ötezer méteres járatlan sziklás-havas hegyláncok. tizenöt-húsz méter magas, 12. századi lakótornyok, lőrés nyílászárókkal, micsoda rettegő félelem kellett, hogy börtönbe zárják magukat a vérbosszú, a betörő ellenség meg a lavina elől! És mégis, a kolostorok ezekre a vad hegyi emberekre bízták, náluk rejtették el veszedelem idején káprázatos egyházi kincseiket, szent könyveiket, hatodik századi ógrúz bibliájukat.

Az aprócska fennsík aprócska repülőtere felé sétálok, szemben marcona, Zorba küllemű férfi, messziről érzem, hogy figyel, igazgatom magamat, futni azért tudok, közel ér, aprót hunyorít, mosolyog, nyitott jobbát fölemeli, csapjuk össze!, restelkedek, elpárolog minden gyanakvásom. Szvanétia, Mestia, álmok földje, ezért jöttünk, ezért az elzárt világért. Tíz éve még rablóbandák fosztogatták az utasokat, most Svájc- meg Székelyföld-hangulata van. Magyar pár sopánkodik, tegnap érkeztek, nem lehet jó kávé kapni, másnap el is mennek, persze megtaláljuk az olasz kávézót, pár négyzetméter, elücsörgünk a ház előtti lócán, a belső kis teremben turistalány cserél ruhát, a baristalány ukrán, erre járt, beleszeretett a vidékbe, váltótársa tejfehér dunyuska, mint írva nagyon, erősen rúzsozott és szintén nagyon kedves.

Georgia, Szent György országa szegény, de nem boldogtalan ország, otthon érzem magamat.

Tehenek mindenütt, soványak, szarosak, a fölmelegedett aszfalton sziesztáznak, tiszteletteljesen kerülgetjük őket. Mint a '89 előtti Romániában, minden pusztul, esik szét, de olyan veszett tempóban építkeznek, mint a háború utáni horvátok. Mercedes, BMW, Volkswagen,

Ford terepjárók, mikrobuszok, kivétel nélkül erősek, bírják a hegyeket, az úttalan utakat, jobb kormányos meg bal kormányos, Nyugat-Európa meg Amerika leselejtezett járművei, a ház rogyadozik, csak a szentlélek tartja, de előbb autó kell, hogy legyen pénz eladni, fuvarozni, mert az ipar megszűnt, csak a mezőgazdaság termel, meg a kezdődő idegenforgalom. A Rusztaveli sugárúton Sztálin-barokk birodalmi épületek, Mussolini meg Hitler épített ilyeneket, de minden új posztmodern épületen fölismerem a hajlékony grúz ábécé stilizált elemeit. Száz méterre az elegáns parlamenttől rogyadozó házsor, Csehov életveszélyes dácsáját biztonságos távoból nézzük; a száműzött Puskin meg Lermontov fedezte föl az irodalomnak a romantikus Kaukázust, jól érezték magukat, nem gondolták, hogy gyarmati országban vannak, a cár minden nép szabadságát elvette. Ahogy a nagy szovjet birodalom is. És elvette a nevüket is.

Otthon kartvélinek hívják magukat, országukat Szakartvelónak, a külföld Georgiának ismerte – az oroszok egyszerűen *gruzov*nak, teherhordónak, tkp. alja népnek, és lón Grúzia. (Nem olyan bonyolult: magyar–Magyarország–Hungaria/Ungarn–Vengrija). A rendszerváltás után egy mozdulattal elvágta az orosz szálakat, elkezdték angolra kétnyelvűsíteni az országot, és tisztelettel megkérték a nagyvilágot, legyenek kedvesek ezentúl Georgiának nevezni. (Az MTA szerint *megszoktuk, maradjon*.)

Tbiliszi, Tiflisz, a főváros ortodox grúz, tradicionális multikulti és elképesztően élő, nyüzsgő. Muszlim negyed arab fürdővel, török fürdővel, kénes fürdővel, ortodox templom, örmény templom, zsinagóga egymás hegyén-hátán, mindegyik nyitva, a zsinagógában épp istentisztelet, óvakodva próbálnánk belesni – int a sekrestyés, maradjunk, balra a nő, G.-nek kipát ad, jobbra a férfiak. Az ortodoxban döbbenetes erejű, többszólamú férfiének zeng föl az égig, ebben az országban biztosan jelen van Isten.

De hát a grúz konyha, az egekbe dicséret! Megadjuk magunkat, mindent ki akarunk próbálni, levesek, mártások, szószok, zöldségek, húсок, sajtok, előételek, főételek, lecsengetők fejedelmien gazdagon fűszerezve. Először terítéket hoznak, mert természetesen mindenkor mindenki minden fogásból eszik, mindenbe belemártogat. Vodka, konyak, fél liternél kezdődik, háromnegyed liter, egy liter, csak a turistás helyeken rendelhető fél deci, de bor ott is csak üveggel. Mert a kartvéliek nem esznek, isznak, vagyis nem magukban esznek-isznak, hanem nagy családban, társasággal lakomáznak, roskadásig terített asztallal, pohárköszöntő renddel, és körmön, puha, finom bőrcsizmában táncolják ördögtől eltanult férfítáncukat, az étterem virtuóz, profi táncosait ujjongva tapsoljuk, mire a helybeli farmeres vendégek a placra ugranak, és simán letáncolják őket.

Hogy történhetett, hogy semmi nem verte szarrá ezt a népet, hogy nemcsak túlélte minden rombolást, pusztítást, de megőrizte a stílusát? Finoman előkelő stílusát. Az új ház emeletes, hatalmas terrasszal, díszes oszlopokkal, széles lépcsővel. De a régi, málló, düledező házak is kétszintesek, hatalmas terrasszal, díszes oszlopokkal, széles lépcsővel. A férfiak hagyományos viselete katonai egységegyenruha, mint a székeleyké, kozákoké, de a nőké... a nőké inkább reneszánsz, fejedelmien előkelő ruhaköltemény.

Akárhogyan is, Grúziának, Georgiának, Szakartvelónak *stílusa* van. Talán Észak építette meg Európát, de élni csak Délen érdemes.

TOTTH BENEDEK

HOMOKVÁROS

Úgy utazni, hogy aztán történetbe rendezzük, ez új. Menet közben jegyzetelek, próbálom a véletlen fordulatok és események logikus láncolatát felépíteni fejben, de tudom, hogy a végén úgyis rajtakapnak, mert nincs történet. Mindenesetre máshogy figyelem a nemeseményeket a nemtörténetben. Egyelőre nem tudom eldönteni, hogy ez jó vagy sem. Az biztos, hogy más.

Már a reptéren úgy figyelem az utasokat, mint egy ragadozó. Keresem a témát, a levadászható prédát. Zsákmány nélkül nem térhetek haza. Ettől az egész útnak lesz valami bizsergető feszültsége, mert amúgy lazítani jöttem, kikapcsolódni, talán felejteni is, vagy inkább megfélelkezni egy kis időre. A menekülés luxusa. A Földközi-tenger felett repülünk. Felhős az ég, nem látszanak a süllyedő hajók, sem a luxusjachtok, pedig ugyanazok a hullámok.

Megfogadom, hogy nem olvasok álhíreket, bár tudom, hogy úgysem bírom majd megállni. Minden másodpercben történik valami, mégsem történik semmi soha. Nincsen előtte, nincsen utána. Ugyanaz van. Ennek csak akkor lesz vége, ha nekem végem lesz egyszer, azt meg egyelőre nem szeretném (meg kellene írnom még néhány történetet).

Európa nyugati széle felé indulunk. Izgalmas lehetett, amikor az utazók attól rettegetek, hogy lezuhanak a föld pereméről. Az óraátállítás és az időeltolódás kiegyenlíti egymást, vagy összeadódik a különbség? A felszállás előtt biztonsági bemutató, mint egy színházi performance. Mindig megnézem, bár valószínűleg vészhelyzetben úgysem emlékeznek semmire. Mondjuk ha odafenn valami bekre-pál, akkor nagyjából teljesen mindegy. Ez persze összeesküvés-elmélet, de mi van, ha a maszkokból nem oxigén jön, hanem valami altatógáz. Hogy az utasok minél előbb túl legyenek a nehezén.

Ahogy beszíjazom magam az ülésbe, beugrik Chuck Palahniuk egyik novellája, pontosabban a novelláskötethez írt utószó, a zsigerekeffektus. Ezt írja: „éveken át, ahányszor csak felszálltam egy repülőre, elmormoltam magamban egy imát: Kérlek, Istenem, ne zuhanjon le ez a gép, mert gyermekeid közül én vagyok az egyetlen, aki ismeri ezt a három remek történetet. Halkan alkudoztam: Kérlek, hagyd, hogy a segítségével mind a három történet fennmaradjon.” Palahniuk végül megírta a *Zsigerek* című elbeszélést. Erről a szövegről azt lehet tudni, hogy összesen hatvanhét ember ájult el, amikor a szerző felolvasta a könyv promóciós turnéján. Lássuk be, ez elég szép teljesítmény. Amikor a szavak tényleg fejbe vernek. Durva cucc, nem vitás, ütős sztori, de nekem izgalmasabb az az elhivatottság, amiről Palahniuk beszél. Azért akar életben maradni, hogy megírhatta a történetet. Túl-zásnak tűnhet, de nem az. Lehet élni anélkül, hogy írna az ember, de minek. Az írás olyan, mint a kutya. Esetleg a macska. Kinek mi. Felszállás előtt sosem akarok belegondolni, hogy hány ilyen meg nem írt történetem van. Túl sok. És az is marad, bármikor zuhan le majd a gép.

Hosszú az út, nem gondolná az ember, hogy mekkora ez a fél Európa. Van idő matekozni. Ha nem zuhan le a gép visszafelé sem – retúrjegyet vettünk, manapság ez is az optimizmus egyik jele, hogy visszajövünk –, és életem végéig mindennap megírok mondjuk két oldal szöveget, és ez az élet mondjuk még harminc évig tart – túl optimisták azért ne legyünk –, akkor az 10 950 nap, 21 900 oldal. Ha egy átlagos regényt 250 oldalnak vesszünk – matematikailag, valójában biztos nem, minden történetnek megvan a maga hossza –, akkor ez 87 regény meg egy befejezetlen kézirat. Elégedett lehetnék vele, de nem tudom, hogy megírja-e ezeket a könyveket valaki. Tízezer méterrel a föld felett csak végletekben tudok gondolkodni. Mindenki meghal, csak te maradsz életben. Mindenki életben marad, csak te halsz meg. Fontos a sorrend.

Nem tudjuk, merre járunk, a sötétségben szikrázó fényekből próbáljuk kitalálni. Éjszaka nincsenek távolságok, nappal absztrakciónak tűnik az egész. Térképnek kicsi, tájnak távoli.

Landolás, Lisszabon. A reptér gyakorlatilag a városban van. A gép nagyot fordul a koromsötét óceán felett, majd a város irányába tart, a kerekek szinte súrolják egy hotel tetejét. Egyivilágított stadion, tele szurkolókkal. Sosem láttam még ilyesmit ebből a perspektívából. Simán leteszik a gépet, meg is tapsolják a pilótákat, bár egy ideje ez már nem divat. Fellélegezés, pár nap haladék, hogy kitaláljam a nemtörténetet.

Metróval a szállásig. Airbnb Albertonál, a zeneszerzőnél. Nem tudom eldönteni, hogy két vagy három kutyája van. Lábujjhegyen járunk a lakásban, nem akarunk zavarni. A fürdőszobában a vécénél felirat: If you are a man, you will sit. Második este üvölteni kezd valami szelős zaj a nappaliban. Mint egy betegebb Nine Inch Nails-szám. Rákeresek Shazammal. Nincs találat, valószínűleg saját kompozíció. Félálomban könnyebben átérzem a srác örületét. De lehet, hogy amit én kakofóniának érzékelek, az neki dallam. Valamibe bele kell örülni. Kinek a hangok, kinek a szavak.

Tetőtéri lakás, az eső egész éjjel veri a cserepeket. Úgy volt, hogy jó idő lesz, napsütés, kevés felhő. Az időjárás itt sem követi az előrejelzést. Nem baj, majd improvizálunk. Elvesszünk a városban, de nem ez az érdekes, azt bárhol lehet. Az a kérdés, hogy visszajössz-e, hogy van-e még valami, amiért érdemes visszajönni. Minél távolabb kerülsz, annál kevesebbet gondolsz arra, amit magad mögött hagytál, aztán valahol, talán az óceánparton átcsap az egész, és hirtelen visszavágysz oda, ahonnan elindultál.

Első nap, a Tejo partján. Azon gondolkodom, mi vitte rá a felfedezőket, hogy nekivágjanak ennek a végtelen semminek, de alkatilag vagyok képtelen rá, hogy igazán megértsem, miért csinál valaki ilyesmit. Thor Heyerdahlról meg a papiruszszás tutajáról nem is beszélve. Biztosan érezték, hogy ez azért nagy vállalás. 1497-ben Vasco da Gama, mielőtt nekivágott az ismeretlennek, hogy megtalálja Indiát, egy éjszakát végigimádkozott itt a Tejo partján, ahol most egy monumentális emlékmű áll. Ebből is látszik, milyen kitartó ember lehetett. Vajon elindultak volna, ha tudják, mi lesz a vége? Ha ők nem, más próbálkozott volna, feltehetően sikerrel. Elkerülhetetlennek tűnik, történelmi végzet, két kontinens, pár száz vagy ezer kultúra sorsa, a legtöbb esetben pusztulása. Képzeljük el a világtörténelmet a nagy

földrajzi felfedezések nélkül. Mára mindössze néhány amazóniai törzs maradt ki ebből az örből, de ők sem fogják sokáig húzni, ha minden a tervek szerint alakul.

Másnap, az Atlanti-óceán partján. A túloldalon Amerika. Szemben, a túlparton, néhány ezer kilométerre egy barátom éppen dolgozni megy. Integyetünk egymásnak. Rég lecserélte az Óvilágot az Újvilágra. Nem tudja, hogy mi hiányzik neki, pedig ő is a hírekből tájékozódik. Talán jobb is ez így. Neki van egy élhető országa, meg egy másik, amire tud úgy gondolni, hogy amikor eljött, még lehetett élni benne.

A Pokol szája csalódás. A természet szépen kialakította ezt a hatalmas sziklaüreget, de nincs az a természeti képződmény, amit erős PR-ral ne lehetne lenullázni. Annyira rákészsülks lélekben, hogy nehéz nem csalódnai. Egy sziklafal tetején tízórazunk, csatlakozik hozzánk egy sirály. Kenyérdarabok után kapkod, nem láttam még ekkora madarat ilyen közlelről. Üres a tekintete, fekete a nyelve, gyönyörűen siklik a levegőben. Ezt sem láttam még ilyen szögből. Kíváncsi vagyok, mennyi műanyag van a begyében.

A főveny üres. Ha a tenger felé fordulsz, eltűnik a civilizáció. Először a homokvárat vesszük észre, aztán a lakóját. A városban minden építkezésnél áll egy rendőr, a homokvárat nem őrzik ilyen szigorúan. A vár előtt egy doboz, ha fotót akarsz csinálni az építményről, ebbe lehet dobni az aprót. A tulajdonos seprűvel a kezében körbejár, rendben tartja az építményt. Nincs könnyű dolga, erős a szél, jönnek-mennek a záporok, tűz a nap. Minden ellene dolgozik. Valaki, akinek talán nem jött össze az élet – vagy pont így akarta? –, lekerített egy darabot a tengerpartból, mégsem akarja elzavarni senki. A homok mindenkié, gondolom. Persze itt is durván szétnyílt az olló. Pár lépéssel arrébb luxusvillák sorakoznak, luxusautók gurulnak a sétányon, luxusemberek sütkéreznek a luxusmedencék partján, és szemmel láthatóan nagyon élvezik. Ezt is szeretném egyszer megérteni.

Így pereg le a szemünk előtt a város, ez a néhány nap. Benézünk néhány templomba, fekete papok nem fekete misét tartanak, máshol vidám kóruspróba, és senkit sem zavarnek a turisták, úgy látszik, nem csak lábujjhegyen lépkedve lehet dicsérni az Urat. Nagy történeteket nem adott, de talán nem is baj, hogy az élet nem akciófilm. Talán Elmore Leonard mondta azt az okosságot, hogy a regény olyan, mint az élet, csak kihagyjuk belőle az unalmas részeket. Szerintem meg nincsenek unalmas részek, az régen rossz. Vannak lassabb meg gyorsabb pillanatok. Meg olyanok, amiknek nem akarod, hogy végük legyen. Ilyen az utolsó nap, nem akar véget érni. Az ismerős utcákon járkalunk, de lélekben már nem vagyunk ott. Éjszaka indul a gép. Katalónia és a dél-francia tengerpart fényfűzére alatt repülünk. Aztán ereszkedni kezd a gép, bár mintha kicsit gyorsan közelednénk a leszállópályához. Odafentről látszanak a temetőben szikrázó mécsesek. Leszállás után veszem észre, hogy a José Saramagón utaztunk. Szívesen repültem volna Pessoaval is, valamelyiken a sok közül, bár lehet, hogy nála nagyobb lett volna a turbulencia. Eszembe jut, hogy nem jutottak eszembe a történetek, amiket meg akarok írni. Egyiknek sincs meg a vége.

